

**Beleidsplan
burgerschapsvorming kbs De Wegwijzer**

Gemaakt door	Maartje van Meer, Hilda Delacourt, team De Wegwijzer
Versie	11-04-2023
Status	definitief

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Inleiding	4
2. De visie	5
2.1 Algemene visie stichting Inos	5
2.2 Visie op burgerschapsonderwijs stichting Inos	5
2.3 Algemene visie KBS De Wegwijzer	7
2.4 Visie op burgerschapsvorming	8
2.4.1 Identiteit	8
2.4.2 Democratie	8
2.4.3 Participatie	8
3. Dit is onze school	9
3.1 De maatschappij	9
3.2 Ouderparticipatie	9
3.3 Ketenpartners	10
4. Hier werken wij aan	11
4.1 Democratisch handelen	11
4.1.1 Opkomen voor jezelf	11
4.1.2 Organisatie van de samenleving	11
4.2 Maatschappelijk verantwoord handelen	11
4.3 Omgaan met conflicten	12
4.4 Omgaan met verschillen	12
5. Zo passen wij het in	12
6. Wat zien we dan?	12
7. Wij sturen bij waar nodig	12
Bijlage 1:	13

1. Inleiding

Vanaf eind jaren negentig van de vorige eeuw wordt op politiek vlak, in toenemende mate, het belang van burgerschapsvorming onderstreept. De aandacht voor de pedagogische taak van scholen, alsmede het overdragen van waarden en normen, heeft vaste voet aan de grond gekregen binnen het primair onderwijs. Sinds 2006 zijn scholen verplicht aandacht te besteden aan burgerschap en integratie. Scholen moeten een plaats zijn waar leerlingen zich op een gedegen manier kunnen voorbereiden op hun toekomst in de (participatie)maatschappij. Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen begrijpen dat zij op dit moment al onderdeel zijn van de maatschappij.

Waarom is burgerschap een opdracht aan scholen?

Scholen zijn belangrijke ontmoetingsplaatsen, waar leerlingen kunnen leren om op een constructieve en vreedzame manier samen te leven. Hiervoor is het nodig dat kinderen de regels van de samenleving kennen en delen.

Wat wordt bedoeld met actief burgerschap?

Actief burgerschap is de bereidheid en het vermogen om deel uit te maken van de Nederlandse samenleving en daaraan een actieve bijdrage te leveren.

Bij burgerschapsvorming in het primair onderwijs staan drie domeinen centraal (SLO 2008):

- Democratie: In dit domein gaat het om kennis over kenmerken van de democratische rechtstaat en politieke besluitvorming en vaardigheden en houdingen die horen bij democratische omgangsvormen.
- Participatie: In dit domein gaat het om kennis over mogelijkheden voor inspraak en medezeggenschap in de samenleving en vaardigheden en houdingen die leerlingen in staat stellen en motiveren om actief mee te doen in de samenleving.
- Identiteit: In dit domein gaat het om het verkennen van je eigen identiteit, kennismaking met de diversiteit aan culturen en religieuze en levensbeschouwelijke opvattingen in onze multiculturele samenleving en om te leren handelen vanuit respect voor diversiteit.

Bronnen:

*Burgerschap op de Basisschool, PO-raad en stichting school en veiligheid
SLO, 2008*

2. De visie

Kbs De Wegwijzer is een katholieke basisschool die onderdeel uitmaakt van stichting Inos. Dit is een stichting voor primair onderwijs in Breda. Tot het bestuur behoren:

- 25 basisscholen
- 1 school voor Speciaal BasisOnderwijs (SBO)
- 2 scholen voor Speciaal Onderwijs (SO en VSO)
- Phoenix, professionals die hun talenten inzetten als invalleerkracht binnen onze eigen scholen én een deel van hun tijd gebruiken voor professionalisering en/of innovatie

In totaal verzorgen ongeveer 1.250 medewerkers onderwijs aan ruim 9500 leerlingen.

Als katholieke stichting zijn we een gemeenschap waarin iedereen welkom is, zich thuis voelt en waarin we zorg dragen voor elkaar en de samenleving. We tonen respect en mededogen, zijn tolerant en stimuleren elkaar om het beste uit onszelf te halen. We stellen ons dienstbaar op, waarbij we ons eigen belang ondergeschikt maken aan het grotere geheel. Wij zien INOS en onze scholen als een voedingsbodem voor een samenhorige en rechtvaardige samenleving.

2.1 Visie stichting Inos

INOS helpt leerlingen hun talenten te ontdekken en begeleidt hen in hun groei tot zelfbewuste en verantwoordelijke mensen, die in een steeds veranderende wereld blijven leren, verschillen accepteren en respectvol samenleven.

Ik ben, omdat wij zijn!' is ons motto. Dit is gebaseerd op de Afrikaanse filosofie Ubuntu. Ubuntu en de katholieke sociale leer hebben dezelfde kenmerken, zoals gemeenschapszin, solidariteit en compassie. We zijn onderdeel van iets groters. We zijn iemand door andere mensen. Alles wat we leren en ervaren gebeurt doordat wij relaties hebben met anderen. 'Ik ben, omdat wij zijn!' Dit betekent ook goed voor jezelf zorgen, voor anderen en voor je omgeving. Je zet net een stap extra.

Naast de algemene visie heeft Inos op bestuursniveau een visie geschreven toegespitst op burgerschapsonderwijs. Deze visie is te raadplegen via de website van Stichting Inos.

2.2 Algemene visie KBS De Wegwijzer

Het onderwijs gaat niet alleen om het overdragen van kennis, zoals de basisvaardigheden, taal en rekenen. Ook de sociale, emotionele en creatieve ontwikkeling is op KBS De Wegwijzer van groot belang. De kinderen moeten zich geborgen voelen en met plezier leren. Elk kind is uniek, maar de kinderen zijn ook groepsleden; ze worden door de groep gevormd en zijn van de groep afhankelijk. We vinden het belangrijk dat kinderen elkaar respecteren, leren samenwerken en elkaar helpen. We leren de kinderen te kijken naar hun eigen talenten en kwaliteiten, te accepteren dat iedereen verschillend is en iedereen er mag zijn. Zo leert ieder kind volwaardig deel te nemen aan de maatschappij.

Basisschool De Wegwijzer is een katholieke school, waar aandacht is voor kerkelijke feesten. Om de kinderen bewust te laten worden van verschillen en overeenkomsten binnen de maatschappij, wordt er stilgestaan bij verschillende geloofsovertuigingen. Bij ons op school mag je jezelf zijn als leerling, personeelslid en als ouder. Wij betrekken ouders bij de ontwikkeling van hun kind en de ontwikkelingen binnen de school. Ook zijn wij nauw betrokken bij vele instanties in de buurt, zodat wij uw kind gepaste ondersteuning kunnen bieden.

Wij creëren een warm pedagogisch klimaat door onder andere gebruik te maken van de methode Leefstijl, coöperatief leren en duidelijke afspraken. Er is binnen ons onderwijs aandacht voor geluk en gezondheid. Wij hebben oog voor de verschillende talenten van kinderen en maken kinderen bewust van hun eigen leerproces. De groepen zijn homogeen samengesteld, waarbij er binnen een groep een verschil is in begaafdheid, belangstelling, talent en motivatie. Binnen iedere groep wordt er gedifferentieerd in lestijd, leerstofaanbod en -verwerking. De kinderen leren in groep 1 t/m 8 zelfstandig te werken. Omgaan met uitgestelde aandacht is hierbij een belangrijke vaardigheid.

2.3 Visie op burgerschapsvorming

Kinderen leren volwaardig deel te nemen aan de maatschappij, vraagt om een actieve rol van de school. Op onze school wordt er dagelijks aandacht besteed aan burgerschapsonderwijs, dat aansluit bij onze visie op burgerschap. Onze visie is tot stand gekomen in samenwerking met het gehele team. In verschillende groepen heeft het team genoteerd wat absoluut meegenomen moet worden binnen ons burgerschapsonderwijs. In deze visie wordt omschreven wat ons team ziet als goed burgerschap en welke taak wij voor onszelf zien. De kern is onderverdeeld in drie domeinen: identiteit, democratie en participatie.

2.3.1 Identiteit

Elk kind is uniek en wij leren kinderen kijken naar hun eigen talenten en kwaliteiten. Op school hebben wij ruimte voor de eigenaarschap van de leerling, waarbij leerlingen leren keuzes te maken en eigen gedrag en werk te beoordelen. Wij vinden het belangrijk dat de kinderen zich vrij voelen om wensen, gevoelens, beperkingen en voorkeuren te durven uiten. Een zelfbewuste houding is noodzakelijk om als individu deel te nemen aan de maatschappij.

2.3.2 Democratie

Naast leren over de eigen identiteit leren kinderen ook over 'het algemene belang'. Geen maatschappij ter wereld kan immers goed functioneren als zij alleen zou bestaan uit burgers die zich slechts individueel hebben ontwikkeld. Onze school is een oefenplaats waar kinderen leren conflicten op te lossen via dialoog en onderhandeling, met respect te luisteren naar elkaar en om te gaan met diversiteit. Binnen ons onderwijs is er ruimte voor verschillende opvattingen, en de mogelijkheid om hierover, op basis van gelijkwaardigheid, in discussie te gaan. Hierdoor wordt duidelijk dat er meer is dan enkel de eigen mening en met deze kritische benadering worden kinderen uitgedaagd om nogmaals na te denken over eigen opvattingen. Juist onze school is een geschikte oefenplaats om deze vaardigheden te oefenen, omdat er op onze school een grote diversiteit te zien is tussen de leerlingen en hun ouders.

2.3.3 Participatie

Wij beseffen ons dat kinderen een individu zijn, maar daartegenover ook groepsleden. Wij willen dat kinderen leren zorg te dragen voor de ander, zichzelf en de omgeving. Op school leren kinderen kennismaken met maatschappelijke verbanden en leren ze vaardigheden en houdingen aan om actief mee te doen in de samenleving. Deelnemen aan de maatschappij vindt plaats op verschillende niveaus. Er wordt bijvoorbeeld geoefend op groepsniveau, schoolniveau en lokaal niveau. Kinderen leren ook dat ze deelnemen aan de maatschappij als wereldburger.

Participeren is afhankelijk van motivatie: het willen participeren. Wij zien in dat alle kinderen erbij willen horen, niemand wil immers alleen zijn. Voor kinderen geldt dat zij graag mee willen doen, meedoen in sociale groepen, meedenken over oplossingen en meebeslissen over zaken die voor hen van belang zijn. Participatie vereist inzicht en voldoende zelfvertrouwen. Mogelijkheden om te participeren en positieve ervaringen zullen bijdragen aan de motivatie om te participeren.

3. Dit is onze school

KBS De Wegwijzer heeft een diverse populatie, wat een afspiegeling is van de maatschappij. Bij de kinderen zien wij diversiteit terug in cultuur, religie, normen en waarden, etniciteit, maar ook karakter, wijze van ontwikkeling, talenten, uiterlijke verschillen etc.

Deze grote diversiteit brengt ons ook tot de uitdaging om deze kinderen om te leren gaan met deze verschillen en de verschillen te omarmen. Het is onze taak om kinderen te leren democratisch en maatschappelijk verantwoord te handelen. De kinderen leren omgaan met conflictsituaties.

3.1 De maatschappij

Verschillende vraagstukken en maatschappelijke gebeurtenissen hebben direct en indirect invloed op de populatie binnen onze school. Wij realiseren ons dat kinderen te maken hebben met de klimaatverandering, diversiteit/inclusie, de technologische ontwikkelingen, economische ongelijkheid, een stressvolle maatschappij etc. Deze onderwerpen zullen dan ook weer invloed hebben op ons onderwijs.

Onze school is een katholieke school waar aandacht besteed wordt aan katholieke feesten. Om de kinderen bewust te laten worden van verschillen en overeenkomsten tussen kinderen in de klas, maar ook binnen de maatschappij, wordt er stilgestaan bij onder andere verschillende geloofsovertuigingen.

3.2 Ouderparticipatie

Bij ons op school mag je jezelf zijn als leerling, personeelslid en als ouder. Wij betrekken ouders bij de ontwikkeling van hun kind en de ontwikkelingen binnen de school. Ouderbetrokkenheid is dat ouders thuis helpen bij het schoolwerk van hun kinderen en zich inlaten met wat er op school gebeurt met en rond hun kinderen, zoals belangstelling tonen, contact hebben over voortgang en gedrag, eventueel helpen met schoolwerk op school en, voor zover relevant, meepraten over differentiatie, selectie, verwijzing, behandeling en dergelijke.

De oudervereniging ondersteunt onze school bij de organisatie van allerlei activiteiten die onder of na schooltijd plaatsvinden. De oudervereniging draagt eraan bij dat alle kinderen op school kunnen genieten van een leerzame, plezierige en gezellige schooltijd.

Ouderbetrokkenheid zien wij terug bij praktische hulp in de klassen en bij speciale gelegenheden, maar ook bij het meedenken aan allerlei schoolzaken. In de school hebben ouders en personeelsleden inspraak en worden zij door de directie op de hoogte gehouden van belangrijke ontwikkelingen. Dit gebeurt in de medezeggenschapsraad. De medezeggenschapsraad heeft twee soorten rechten: adviesrecht en instemmingsrecht, bij belangrijke beslissingen zoals de verandering van schooltijden. Ongeveer acht keer per schooljaar komen ouders en personeelsleden bij elkaar om over een gevarieerd aantal zaken te praten zoals onderwijsmethoden, personeel, veiligheid, huisvesting en passend onderwijs. Een groot aantal besproken onderwerpen staan (nauw) in verband met burgerschap.

3.3 Ketenpartners

Wij realiseren ons dat de directe omgeving van de school en de overtuigingen van de vormgevers een cruciale invloed hebben op de uitvoering van burgerschapsonderwijs. Zo zijn dus niet alleen ouders en medewerkers van een school verantwoordelijk voor het meegeven van goed burgerschap. KBS De Wegwijzer staat in contact met onder andere sportverenigingen, de buitenschoolse opvang, culturele instanties, waar kinderen onder of buiten schooltijd mee te maken krijgen. Binnen onze school is meerdere malen per jaar contact met onze ketenpartners. Zo houdt bijvoorbeeld de werkgroep *sport en bewegen* contact met sportverenigingen en door overheid georganiseerde evenementen, de werkgroep *cultuur* heeft overleg met kunstaanbieders, de werkgroep *catechese* onderhoudt het contact met kerk en de intern begeleiders onderhouden contact met diverse zorgaanbieders. Samen bouwen wij aan het burgerschapsonderwijs voor de kinderen.

4. Hier werken wij aan

Met onze visie en populatie in beeld hebben wij een passende, doorlopende leerlijn ontwikkeld binnen ons onderwijsaanbod. Deze doorlopende leerlijn is passend voor de verschillende leerjaren en is gebaseerd op de kerndoelen van het SLO, die passen of nauw aansluiten bij het burgerschapsonderwijs. Deze kerndoelen zijn onder de sociale taken verdeeld. De sociale taken: democratisch handelen, maatschappelijk verantwoord handelen, omgaan met conflicten en omgaan met verschillen fungeren als kapstok binnen onze doorlopende leerlijn. In bijlage 1 zijn de verschillende leerlijnen van SLO omschreven en is bekeken hoe deze doelen gedekt worden binnen ons onderwijs en in welk leerjaar. Ook is hierin te lezen wat onze taak is binnen ieder leerdoel. In dit hoofdstuk is ieder domein uitgewerkt d.m.v. een beknopte omschrijving.

4.1 Democratisch handelen

Onder de categorie *democratisch handelen* vallen *opkomen voor jezelf* en *organisatie van de samenleving*, kijkend naar de SLO doelen.

4.1.1 Opkomen voor jezelf

In onze visie staat beschreven dat wij het belangrijk vinden dat de kinderen weten wie ze zijn en dat ze zich kunnen uiten. Dit is een belangrijke vaardigheid in deze samenleving, omdat het hun welbevinden bevordert en zij met deze vaardigheden mee kunnen doen en denken met de samenleving. Deze leerlijn komt uitgebreid aan bod binnen onze school met als grootste doorgaande lijn de methode KiVa. De kinderen worden tijdens de lessen uitgedaagd om vaardigheden te oefenen en toe te passen in de praktijk.

4.1.2 Organisatie van de samenleving

In onze visie komt naar voren dat het leren over 'het algemeen belang' noodzakelijk is bij deelname aan de maatschappij. De kinderen leren zich in de basis te houden aan regels en afspraken. Daarop voortbordurend weten de kinderen aan het einde van hun basisschooltijd hoe een democratie is ingericht en wat hun rol hierin is als burger.

4.2 Maatschappelijk verantwoord handelen

De kinderen hebben inzicht en zelfvertrouwen nodig om maatschappelijk verantwoord te kunnen handelen of zelfs te participeren, zoals beschreven in onze visie. Er wordt benoemd dat de kinderen zorg willen dragen voor zichzelf, een ander en de omgeving. Ook willen we de kinderen 'wegwijs maken in de wereld'. Kennis over ziekte, handicaps, de gezondheidszorg, verslaving, verkeer, omgaan met geld, seksualiteit, EHBO en het milieu dragen bij aan een goede participatie binnen de samenleving. We willen de kinderen niet alleen kennis meegeven, maar ook leren zorgvuldig met deze onderwerpen in de praktijk om te gaan. De kinderen beseffen zich wat de gevolgen zijn als hier niet zorgvuldig mee omgegaan wordt. De drie schoolbrede KiVa-regels helpen ons deze handvatten

te geven in de praktijk. In bijlage 1 zijn de verschillende leerlijnen uitgewerkt.

Wij willen de kinderen tevens omgang met (sociale) media meegeven en leren welke gevolgen verkeerd gebruik kan hebben. Dit onderwerp speelt een grote rol binnen de maatschappij, dus is ook van belang voor de kinderen. Zij krijgen er op vroege leeftijd al mee te maken, waardoor handvatten in onze optiek wenselijk zijn. Door de lessen van het Nationaal Media Paspoort, die gegeven worden in de groepen 1 t/m 8, worden de kinderen mediawijs gemaakt.

4.3 Omgaan met conflicten

‘Onze school is een oefenplaats waar kinderen leren conflicten op te lossen via dialoog en onderhandeling, met respect te luisteren naar elkaar en om te gaan met diversiteit.’ Wanneer leerlingen in een conflict komen met elkaar, willen wij ze leren dit op te lossen met elkaar. Daarbij proberen de kinderen de oorzaak van het conflict te achterhalen, en leren ze daarbij ook rekening te houden met elkaars perspectieven en gevoelens.

4.4 Omgaan met verschillen

Op onze school krijgen de kinderen te maken met diversiteit in de breedste vorm. We zien diversiteit op demografisch vlak (leeftijd, cultuur, religie, opleidingsniveau van ouders e.d.), maar ook bijvoorbeeld in fysieke kenmerken, talenten/ kwaliteiten en karaktereigenschappen. In onze visie komt naar voren dat de kinderen op gelijkwaardige basis met respect leren luisteren naar elkaar en op die manier ook leren om te gaan met diversiteit. We willen dat de kinderen een open houding ontwikkelen ten opzichte van de verschillen. We willen de kinderen kennis meegeven over verschillende culturen en religies, en welke gevolgen deze verschillen kunnen hebben voor de maatschappij.

5. Zo passen wij het in

In bijlage 1 worden de leerdoelen en de daarbij horende leerlijnen weergegeven. Er wordt uitgelegd waarom wij aandacht besteden aan de leerlijnen en hoe dit aansluit bij onze visie. De aanpakken en materialen zijn nader uitgewerkt. In hoofdstuk 6 worden de materialen en werkwijzen toegelicht. Op De Wegwijzer zijn ‘identiteit’ en ‘diversiteit’ belangrijke bouwstenen. Deze bouwstenen komen naar voren binnen de keuzes die gemaakt zijn voor ons onderwijs. De bouwsteen ‘identiteit’ wordt ingevuld door onder andere taakspel, aandacht voor de meervoudige intelligenties, coöperatieve werkvormen. De bouwsteen ‘diversiteit’ komt naar voren in de meervoudige intelligenties, coöperatieve werkvormen, maar ook in bijvoorbeeld onze basisregels die binnen de school verspreid zijn en behandeld worden. Verder komt het naar voren in ons geïntegreerde onderwijs. Kleuteruniversiteit en Alles-in-1 behandelen veel van de doelen die passen bij burgerschapsonderwijs. Naast de thema’s is er ook aandacht voor aanvullende activiteiten. Zo komt bijvoorbeeld jaarlijks *Breda gelijk* in de bovenbouw langs om leven met een beperking te bespreken. De bouwstenen ‘identiteit’ en ‘diversiteit’ komen natuurlijk bovendrijven, maar ook de andere onderwerpen vinden wij van groot belang. De andere bouwstenen worden voor het grootste

gedeelte behandeld in ons onderwijs. Hierdoor is ons doel het werken aan de hiaten en het borgen van deze invulling.

6. Wat zien we dan?

6.1 De basis van ons onderwijs

Gedurende een schooldag worden verschillende sociale vaardigheden geoefend binnen de school. Aan de hand van de KiVa-regels voor groep 1 t/m 4: 1. We willen samen een groep zijn, want dat is fijn. 2. Boos, verdrietig, blij: houd rekening met mij. 3. We horen er allemaal bij: ik, jij en ook zij. 4. We verschillen allemaal, dat maakt ons speciaal. 5. We gaan goed met elkaar om. 6. We helpen elkaar. 7. We komen voor elkaar op, en de KiVa-regels voor 5 t/m 8: 1. We doen aardig tegen elkaar en behandelen anderen met respect. 2. Wij maken er samen een fijne groep van. 3. We praten met elkaar (in de ik-taal). 4. We willen dat pesten stopt! 5. We gaan goed met elkaar om. 6. We helpen elkaar. 7. We komen voor elkaar op. De posters die in iedere klas hangen, krijgen betekenis, doordat het team de kinderen regelmatig op deze regels wijst. Hierdoor hanteren wij schoolbreed dezelfde regels.

Onze populatie kent een grote diversiteit, waardoor het omgaan met verschillen regelmatig in de praktijk besproken kan worden. Het leren opkomen voor jezelf, zorg dragen voor een ander en omgaan met conflictsituaties komen ter sprake na bijvoorbeeld een buitenspeel moment, zowel in de groepen 1 t/m 8. Dit kan op klassikaal niveau zijn, binnen een klein groepje of individueel. De leerkrachten grijpen praktijksituaties aan om kinderen de omgangsnormen mee te geven.

Het team gelooft dat een positieve benadering van belang is om kinderen iets bij te brengen. Een veilige omgeving, luisteren naar elkaar en begrip hebben voor elkaar zijn belangrijk om kinderen tot leren te kunnen laten komen. Taakspel wordt binnen de groepen 3 t/m 8 gespeeld tijdens de lessen, zodat kinderen op een positieve manier de omgangsnormen bijgebracht worden.

Bij ons op school kiezen we ervoor om kinderen in groepjes te laten zitten. Wij passen veelvuldig coöperatieve werkvormen toe, zodat kinderen leren met elkaar om te gaan. Kinderen ervaren op deze wijze dat iedereen anders is. Na iedere schoolvakantie worden de groepjes gewisseld, zodat de kinderen met iedereen leren samen te werken.

Daarnaast is de leerlingenraad een belangrijk aspect binnen onze school. De kinderen uit de groepen 6 t/m 8 kunnen zich hiervoor opgeven. Op democratische wijze worden de leden van de leerlingenraad gekozen. Op onze school worden de kinderen betrokken en hebben ook zij een stem bij het nemen van besluiten.

6.2 Methoden en burgerschapsonderwijs

In de groepen 1 t/m 8 staan lessen sociaal-emotionele ontwikkeling wekelijks op het rooster. Het vormen van een groep, praten en luisteren en omgaan met verschillen krijgt door middel van verschillende verhalen en werkvormen de aandacht. Gedurende een schooljaar werkt ieder leerjaar

aan hetzelfde thema passend bij het niveau. Dit zorgt ervoor dat deze onderwerpen voldoende aan bod komen.

Door ons team is bewust gekozen om themagericht te werken in de groepen 1 t/m 8. De kinderen zijn eenvoudiger te prikkelen wanneer hetgeen wat er geleerd wordt betekenis heeft. De kennis over de wereld interesseert kinderen en daarnaast zijn de thema's waardevolle bouwstenen voor ons burgerschapsonderwijs. De thema's voeding, geloof, Europa (over de inrichting van een democratie), de natuur, communicatie etc. zorgen ervoor dat kerndoelen 34, 36, 37, 38 en 39 behandeld worden in een doorgaande lijn. De thema's nodigen uit om contact te zoeken met de omgeving; de kinderen maken een uitstap of de omgeving komt de school in.

6.3 Aanvullende activiteiten

Doordat de thema's onvoldoende dekkend zijn voor alles wat wij kinderen mee willen geven, zijn er extra activiteiten gedurende het jaar gepland. KBS De Wegwijzer is een katholieke school. Gedurende de tijd op De Wegwijzer brengen de kinderen een bezoek aan de kerk. Er wordt in de groepen 1 t/m 8 aandacht geschonken aan de katholieke feesten door middel van Bijbelverhalen en tradities. Paarse Vrijdag geeft d.m.v. lesmateriaal aandacht aan verschillen van uiterlijk, gevoelens en seksualiteit. Jaarlijks wordt er schoolbreed een verkeersweek gepland, met daarbij passende activiteiten. Onder andere een fietsparcours en verkeerslessen over mobiele telefoons in het verkeer worden gegeven. Er is een wijkdeal afgesloten, waarbij iedere bovenbouwgroep eenmalig verspreid over het jaar zorg dragen voor de wijk door afval te prikken. Breda Gelijk brengt een bezoek aan de bovenbouw, waarbij kinderen leren hoe het is om te moeten leven met een handicap. 'De week van het geld' en 'De Grote Rekendag' geven de kinderen vaardigheden mee hoe met geld om te gaan. Jaarlijks worden er aankopen gedaan voor ons cultuuronderwijs. De cultuurcoördinatoren houden er rekening mee dat de ingekochte externe cultuuractiviteiten passend is bij onze visie. In onze cultuurvisie speelt burgerschap een grote rol. Met name het onderwerp 'omgaan met verschillen' krijgt bij het inkopen de aandacht.

6.4 Dit verdient nog de aandacht

Doordat wij oog houden voor het omgaan met verschillen, merken wij dat in de hogere leerjaren kinderen nog té weinig gediscussieerd werd. Wij wilden een prominentere plaats voor deze vaardigheid binnen ons onderwijs en daarom hebben wij besloten om Klasse!Vergaderingen te voeren aan de hand van de methode KiVa. Tijdens deze vergaderingen komen verschillende onderwerpen aan bod en leren de kinderen te overleggen en discussiëren met elkaar.

Ook speelt mediawijsheid en sociale media een rol in het omgaan met verschillen. Doordat dit erg weinig aan bod kwam binnen ons onderwijs zijn wij sinds kort gestart met het Nationaal Media Paspoort. Aan de hand van een leerlijn krijgen de kinderen les in mediawijsheid vanaf de groepen 1-2 tot en met de groepen acht.

Daarnaast viel het ons team op dat seksualiteit een plek heeft binnen ons onderwijs, maar dat dit nog te summier is. Kijkend naar onze visie vinden we dat ook dit onderwerp duidelijker naar voren mag komen.

Enkele collega's van diverse leerjaren gaven aan dat het omgaan met geld te weinig aan bod komt. Binnen de rekenmethode Getal en ruimte komt het rekenen met geld voldoende aan bod, maar het sparen en bewust uitgeven komt minder naar voren tijdens de lessen. EHBO lessen zijn ook weinig aanwezig. Deze laatste twee verbeteringen worden minder geprioriteerd, doordat wij eerst 'het omgaan met verschillen' verder uit willen werken.

7. Wij sturen bij waar nodig

Het schema in bijlage 1 is een overzicht hoe het burgerschapsonderwijs verweven is en aangeboden wordt op KBS De Wegwijzer. Om dit schema te borgen is er een coördinator burgerschap (Maartje van Meer) aangesteld. Dit schema wordt onder de aandacht gebracht tijdens vergaderingen, zodat iedere leerkracht weet vanuit welke richting ons burgerschapsonderwijs is ingericht en hoe het in de praktijk vorm krijgt. De coördinator zal in samenwerking met een werkgroep zoeken naar een passende invulling van de uitgelichte hiaten.

Naast dat burgerschapsonderwijs voor het team een duidelijke plek heeft, zal het onderwijs ook geëvalueerd dienen te worden.

Twee keer per jaar zal in de groepen 3 t/m 8 *de KiVa-monitor* afgenomen worden bij de kinderen. Dit is een sociogram dat zicht geeft op de sociale verhoudingen binnen de groep. In de kleuterbouw worden de sociaal-emotionele vaardigheden van de kinderen geobserveerd middels het systeem *Mijn Kleutergroep*. Indien hier opvallendheden naar voren komen, worden hier passende acties bij ondernomen in samenspraak met de intern begeleider. De leerkrachten observeren de kinderen gedurende het gehele schooljaar en verwerken de ontwikkeling in een rapportage. Dit wordt met ouders besproken.

Het algehele welbevinden van leerlingen, personeel en ouders wordt middels het tevredenheidsonderzoek *Vensters* afgenomen.

Veel van de leerlijnen gaat niet alleen over vaardigheden, maar ook kennis. Ieder Alles-in-1 thema wordt afgesloten met een toets. Aan de resultaten van de toets is af te lezen of de kinderen de kennis van het thema beheersen.

Als er een keuze wordt gemaakt voor een nieuwe methode zal de coördinator bekijken of de leerlijnen voldoende gedekt worden binnen het onderwijs.

Bijlage 1: Burgerschapsonderwijs op KBS De Wegwijzer

Sociale taken	Kerdoelen	Leerlijn vanuit SLO Roze vanaf leerjaar 1,2 , rood vanaf leerjaar 3,4 groen vanaf leerjaar 5,6, blauw vanaf leerjaar 7,8 <i>De kinderen...</i>	Onderdelen curriculum	Aanpakken en materialen	Resultaten
Democratisch handelen	Kerdoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.	Opkomen voor jezelf: -Leren over de uniciteit van de mens. -Leren wensen, gevoelens en opvattingen te uiten. -Leren over eigen mogelijkheden, kenmerken, wensen, gevoelens, beperkingen en voorkeuren. -Ontwikkelen persoonlijke eigenschappen en vaardigheden. -Ontwikkelen een zelfbewuste houding.	Opkomen voor jezelf: In onze visie staat beschreven dat wij het belangrijk vinden dat de kinderen weten wie ze zijn en dat ze zich kunnen uiten. Dit is een belangrijke vaardigheid in deze samenleving, omdat het hun welbevinden bevordert en zij met deze vaardigheden mee kunnen doen en denken met de samenleving. Deze leerlijn komt uitgebreid aan bod binnen onze school met als grootste doorgaande lijn de methode KiVa. De kinderen worden tijdens de lessen uitgedaagd om de leerdoelen te behalen. De belangrijkste oefening voor deze leerlijn is de oefening in de praktijk binnen vrije situaties.	Opkomen voor jezelf: 1-2:Thema's Kleuteruniversiteit: Kleurenmonster. Rollenspel in de kring uitspelen. Kinderen uitdagen om eigen keuzes te maken d.m.v. een planbord. Kinderen uitdagen om te vertellen over zichzelf. Complimenten geven en ontvangen bij het zonnetje van de dag. 1 t/m 4: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 1: Wie zijn wij? Thema 2: Gevoelens Thema 3: Wat is een fijne groep? Thema 4: Iedereen is verschillend. Thema 5: Plagen, ruzie of pesten? Thema 6: Rollen in de groep Thema 7: Samen zijn wij een fijne groep. Thema 8: We helpen elkaar. Thema 9: Wat kan ik doen? Thema 10: KiVa - We doen het samen. 5 t/m 8: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 1: Iedereen verdient respect. Thema 2: In de groep Thema 3: Wat is communicatie? Thema 4: Plagen, ruzie of pesten.	Opkomen voor jezelf: Binnen de kleutergroepen wordt deze sociale competentie geobserveerd a.d.h.v. de leerlijnen van Mijnkleutergroep. Voor de groepen 3 t/m 8 wordt jaarlijks d.m.v. IEP gekeken naar de sociale competenties. Ook wordt het tevredenheidsonderzoek <i>Vensters</i> afgenomen, waarbij de kinderen d.m.v. een vragenlijst aangeven hoe hun ervaring is op De Wegwijzer.

				Thema 5: Verborgen vormen van pesten en cyberpesten. Thema 6: Rollen in de groep. Thema 7: Samen zijn wij een fijne groep. Thema 8: We helpen elkaar. Thema 9: Wat kan ik doen? Thema 10: KiVa - we doen het samen. 1 t/m 8: voeren kind- en groeps gesprekken na het buitenspelen. 1 t/m 8: Aanbieden van prentenboeken 1 t/m 8: Inzetten van coöperatieve werkvormen als groepsbouwer. 5 t/m 8: Alles-in-1: Thema communicatie 6: Filosofielessen?? Maxime?? inhoud? 6 t/m 8: Aanmelding van de leerlingenraad 6 t/m 8: Het kijken en bespreken van het Jeugdjournaal.	
	Kerdoel 36: De leerlingen leren hoofd- zaken van de Nederlandse en Europese staatsinrichting en de rol van de burger.	Organisatie van de samenleving: -leren over de noodzaak van regels en afspraken thuis, op straat en op school. -kunnen gezamenlijk regels vaststellen. -leren over gezagsuitoefening en het verschil met 'de baas spelen'. -leren over verkiezingen. -leren over taken en werkwijzen van een gemeentebestuur. -leren over de politie: taken en werkwijze	Organisatie van de samenleving: Naast dat het belangrijk is om jezelf als individu te ontwikkelen, vinden wij het tevens van groot belang dat kinderen begrip hebben van de werking van een democratie. Ook geven wij de kinderen mee hoe je deelneemt aan een democratie. De praktische uitwerking wordt in de sociale taak: <i>maatschappelijk verantwoord handelen</i> omschreven.	Organisatie van de samenleving: 1 t/m 8: Er staat wekelijks een schoolregel centraal die besproken wordt in iedere groep. 1 t/m 8: Gedurende de dag worden de verwachtingen van de leerkrachten en de regels besproken. Ook spreken leerkrachten kinderen uit een andere klas aan bij een overtreding van een schoolregel. 1 t/m 8: Er wordt aandacht besteed aan de Gouden weken bij aanvang van een nieuw schooljaar. Regels en verwachtingen worden expliciet uitgesproken. 1 t/m 4: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 3: Wat is een fijne groep? Thema 4: Iedereen is verschillend. Thema 6: Rollen in de groep Thema 9: Wat kan ik doen?	Organisatie van de samenleving: Om de kennis over een democratie te borgen, worden Alles-in-1 thema's afgesloten d.m.v. een toets. Aan een rustig en succesvol verloop van een verkiezing bij een leerlingenraad of voorleeswedstrijd merken wij dat de kinderen begrip hebben van een democratie en

		-Universele Verklaring van de Rechten van de Mens -leren over het landsbestuur (regering/parlement) -Totstandkoming van de wet -het Koninkrijk der Nederlanden en de monarchie. -leren over het koningshuis. -de werkwijze van justitie in hoofdlijnen. -het Europese bestuur.		Thema 10: KiVa - We doen het samen. 5 t/m 8: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 1: Iedereen verdient respect. Thema 2: In de groep Thema 3: Wat is communicatie? Thema 6: Rollen in de groep. Thema 7: Samen zijn wij een fijne groep. Thema 8: We helpen elkaar. Thema 9: Wat kan ik doen? Thema 10: KiVa - we doen het samen. 4: Alles-in-1: thema 1 (Brandweer). 5 t/m 8: Actuele teksten vanuit Nieuwsbegrip worden behandeld en besproken. 5 t/m 8: Jeugdjournaal wordt bekeken en stellingen worden besproken. 5 t/m 8: Debatteren: KiVa werkt met de Klasse!vergadering. De kinderen werken adhv een agenda en acteren vanuit hun toegewezen rol. 5: Alles-in-1 thema Nederland en thema: Geloof 6 t/m 8: Verkiezingen en deelnemen aan de leerlingenraad 6 t/m 8: Deelnemen en stemmen tijdens de voorleeswedstrijd. 6: Alles-in-1 thema Europa 7: Alles-in-1 thema Mensen en thema Gouden eeuw (koningshuis) 8: Groepsbezoek van Bureau Halt 8: Alles-in-1 thema Geschiedenis	hier ook aan deel kunnen nemen. De kinderen van groep 1 t/m 8 worden geobserveerd in hun omgang met de regels en een uitwerking hiervan heeft plek binnen onze rapportage naar ouders toe.
--	--	---	--	--	--

maatschappelijk verantwoord handelen	Kerndoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.	Ziekte, handicaps en gezondheidszorg -hebben ervaring met het ziekenhuis. -worden voorbereid op een onderzoek van de tandarts. -hebben ervaring met ziek zijn en beter worden (koorts, besmetting, medicijnen, huisarts en preventie). -doen ervaring op met chronische aandoeningen, ongemakken en handicaps. -gebruikmaken van diensten van de gezondheidszorg. EHBO: -kennen eenvoudige eerste hulp-vaardigheden.	Ziekte, handicaps en gezondheidszorg Op De Wegwijzer willen wij kinderen leren dat er verschillen zijn binnen de maatschappij en ook willen wij kinderen kennis laten maken met de inrichting van de zorg binnen Nederland. Er is hierbij een link naar persoonlijke verzorging, maar ook met de zorg die een individu kan hebben voor een zorgbehoevenden. We vinden het belangrijk om dit onderwerp bespreekbaar te maken en mensen uit te nodigen met een handicap en hierover in gesprek te gaan. EHBO: Wij vinden het belangrijk dat de kinderen in de praktijk zorg kunnen dragen voor iemand die zorg nodig heeft.	Ziekte, handicaps en gezondheidszorg groep 1-2: Kleuteruniversiteit thema: ziek zijn. groep 3: Veilig leren lezen: kern 3 groep 4: Alles in 1: thema 5: wat groeit en bloeit en infoteksten groep 5-6: Alles in 1: thema voeding en Mindset lessen groep 7-8: Alles in 1: thema Mensen, extra infoles Breda Gelijk komt in de groepen 7 langs om kinderen te laten ervaren hoe het is om te moeten leven met een handicap. EHBO: Dit komt volgens collega's nog te weinig aan bod.	Ziekte, handicaps en gezondheidszorg Om de kennis te borgen worden de Alles in 1 thema's afgesloten met een toets. EHBO: X
---	---	---	--	---	--

		Verslaving -Invloed van roken en alcohol op de gezondheid en functioneren van mensen. -Factoren die ontstaan van verslavende gewoonten. -Drugsproblematiek/ eet- of niet-eetverslaving.		Groep 7-8: Alles in 1 thema voeding + de extra infoles van week 4.	
	Kerndoel 35: De leerlingen leren zich redzaam te gedragen in sociaal opzicht, als verkeersdeelnemer en als consument.	Verkeer: lopen, spelen en werken -hebben veilig speel- en werkgedrag in en om school. -kunnen veilig oversteken. -kunnen verantwoord handelen onder verschillende omstandigheden en weersgesteldheden. -Veilig oversteken in moeilijke situaties Fietsen: -Kennen de eisen voor een veilige fiets. -kennen de basisvaardigheden met betrekking tot fietsen en samen fietsen. -Kennen eenvoudige voorrangsregels. -kunnen verkeersborden, voorsorteervakken en verkeerslichten correct gebruiken.	Verkeer Veilig deel kunnen nemen aan het verkeer is een voorbeeld van kunnen participeren. Als school geven wij aan dat wij kinderen de vaardigheden mee willen geven om te kunnen participeren binnen deze samenleving.	Verkeer Schoolbreed doen wij mee aan het project 'Groene voetstappen', welke mede georganiseerd wordt door de verkeerswerkgroep. Hier is ook een schoolbrede verkeersweek aan gekoppeld, zodat de verschillende thema's van deze kerndoel aan bod komen in de groepen 1 t/m 8. De werkgroep verkeer zorgt er tevens voor dat er jaarlijks een fietscontrole en fietsparcours op de planning staat. Om de verschillende leerlijnen te dekken, wordt de methode 'Wijzer door het verkeer' ingezet. Ter aanvulling in de groepen 4 t/m 8 wordt de verkeerskrant ingezet. In de groepen 5 t/m 8 is het Alles in 1 thema verkeer opgenomen in het onderwijs. Omgaan met geld In de groepen 3 t/m 8 worden de leerlijnen gedekt met betrekking tot geld,	Verkeer Het is zichtbaar hoe de kinderen omgaan met opdrachten uit de lesmaterialen. Ook met het jaarlijkse fietsexamen in groep 7 wordt beoordeeld hoe de kinderen omgaan met de regels in het verkeer. Omgaan met geld In de groepen 3 t/m 8 wordt bekeken of de

		-De toekomstige route school-huis Passagier zijn: -kennen afspraken en regels als passagier van een auto, bus, fiets, tram, trein en bromfiets. Verkoopbevorderingstechnieken: -maken kennis met commerciële invloeden op consumptie. -weten wat impulsaankoop is. Omgaan met geld: -kennen het belang van ruilen, lenen en kopen en de afspraken die daarbij gemaakt worden. -kennen de waarde van betaalmiddelen. -kennen het belang van betaalwijzen. -begrijpen de functie van sparen. -leren om te gaan met zakgeld. -kennen de belangrijkste elementen uit een koopovereenkomst. -keuze van de juiste spaar- en betaalvormen Productinformatie en kwaliteit: -staan stil bij de gevolgen van consumptie voor de naaste omgeving. -begrijpen dat er eenzijdige informatiebronnen zijn.		verkoop en productinformatie gedekt d.m.v. de inzet van Getal en ruimte. Ook door deel te nemen aan het project <i>Week van het geld</i> leren kinderen om te gaan met geld.	verschillende doelen behaald worden door middel van een methodische toets van Getal en ruimte.
--	--	--	--	--	---

		-begrijpen de gevolgen van consumptie voor het milieu. -zien maatregelen op school om in het consumptiepatroon rekening te houden met het milieu.			
	Kerndoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving.	Seksualiteit: -hebben passend taalgebruik bij praten over seksuele onderwerpen. -herkennen gevoelens die positief zijn en vrij van dwang of pijn. -liefde en verliefdheid -Seks in media (ook internet) -genot, plezier en lust bij aanraken eigen lichaam -Geslachtsgemeenschap -seksuele geaardheid -seksueel gedrag van jonge mensen -plezier, masturbatie, orgasme -verschillen tussen seksuele identiteit en biologische sekse Welzijn en seksuele rechten: -Prettige en onprettige lichamelijke ervaringen -seksueel misbruik, hoe voorkom je het en waar zoek je hulp? -verantwoordelijkheid van volwassenen voor de veiligheid van kinderen	Seksualiteit Op onze school vinden wij het belangrijk dat iedereen erbij hoort, ook al zijn we allemaal verschillend. Ook binnen de seksualiteit zijn er veel verschillen. Om kinderen respectvol om te laten gaan met verschillen en dus met elkaar, geloven wij dat verschillen bespreekbaar gemaakt moeten worden. Daarnaast willen wij dat kinderen zich vrij voelen en emoties kunnen uiten. Ook hier zien wij raakvlak binnen dit thema.	Seksualiteit: ovenbouw wordt Dr. Corrie bekeken en besproken. Parse vrijdag wordt jaarlijks onder de aandacht gebracht. Op deze dag worden verschillen tussen mensen besproken en wordt er onder de aandacht gebracht hoe met deze verschillen om te gaan. Het werken met het Nationaal Media Paspoort leert kinderen om verstandig om te gaan met de media. Dit onderwerp verdient meer aandacht.	Seksualiteit:

		-seksuele rechten van kinderen -ziekten gerelateerd aan seksualiteit -seksueel geweld en agressie -verschillen in individuele behoeften aan intimiteit en privacy -symptomen, risico's en gevolgen van onveilige, onprettige en ongewenste seks -seksuele rechten zoals vastgesteld door IPPF en WAS			
	Kerndoel 39: De leerlingen leren met zorg om te gaan met het milieu.	Milieubetekenenissen: -hebben verwondering voor de natuur. -herkennen de schoonheid van de natuur. Ingrepen van de mens: -begrijpen de invloed van de mens op de natuur: stank,afval, geluid en asfalt. -evenals bos (kappen), dieren (jagen, visserij). -verstoring van evenwicht -mestoverschot -luchtvervuiling Keuzes maken: -bereidheid tot zorg	Het milieu Op basisschool De Wegwijzer zorgen wij goed voor elkaar, maar ook goed voor de omgeving. Wij willen dat kinderen begrijpen dat wij samen verantwoordelijk zijn voor de omgeving en dat iedereen hier een stuk verantwoordelijkheid aan bij draagt. Door op te ruimen in de wijk leren wij kinderen bijvoorbeeld deze verantwoording te dragen en zullen kinderen zien dat je ook als individu voor de omgeving kan zorgen. Je kan	Het milieu: groep 1-2: Uitstapje naar het bos; Kleuteruniversiteit thema seizoenen. Schoonhouden van het schoolplein. groep 3: Het bekijken en bespreken van afleveringen van Huisje boompje beestje. groep 4: Alles in 1 thema: Alles wat groeit en bloeit. Meer aandacht? groepen 5 t/m 8: Alles in 1 thema: Aardrijkskunde en thema Nederland. Ook wordt er in de groepen 5 t/m 8 gebruikgemaakt van Nieuwsbegrip en wordt er gekeken naar het Jeugdjournaal. Voor de groepen 6 t/m 8 is er een Klassedeal gesloten met de gemeente, wat inhoudt dat deze groepen eens per jaar de wijk schoonhouden d.m.v. afval rapen.	Het milieu: De Alles-in-1 thema's worden afgesloten d.m.v. een toets.

		-gevolgen van ingrepen (vanuit verschillende perspectieven bekeken) Duurzame ontwikkeling: -Verantwoordelijk zijn voor de omgeving -Rechtvaardigheid	als individu het verschil maken.		
omgaan met conflicten	Kerndoel 34: De leerlingen leren zorg te dragen voor de lichamelijke en psychische gezondheid van henzelf en anderen.	Rekening houden met anderen: -Ontstaan en oplossingsmogelijkheden van conflicten in de eigen omgeving. -Wederzijdse afhankelijkheid van de mensen -Oorzaken van conflicten: tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens -inleven in gevoelens, wensen en opvattingen van anderen -gelijktijdige deelname aan verschillende groepen met verschillende rollen -Inleven in gevoelens, wensen en opvattingen van anderen -Gelijktijdige deelname aan verschillende groepen met verschillende rollen -Rekening houden met en openstaan voor anderen -Voor alle partijen oplossingen bij conflicten in de eigen omgeving		Rekening houden met anderen: In de groepen 1 t/m 8 wordt de methode KiVa gebruikt. Ook zijn de schoolbrede KiVa-regels in ieder lokaal terug te zien: - We willen samen een groep zijn, want dat is fijn. - Boos, verdrietig, blij: houd rekening met mij. - We horen er allemaal bij: ik, jij en ook zij. - We verschillen allemaal, dat maakt ons speciaal. - We gaan goed met elkaar om. - We helpen elkaar. - We komen voor elkaar op. Er wordt naar deze regels verwezen wanneer zich de situatie voordoet, maar ook wordt er iedere week een schoolregel besproken. In de groepen 3 t/m 8 wordt Taakspel gespeeld. Ook worden coöperatieve werkvormen in de groepen 1 t/m 8 veelvuldig ingezet	

		-Samenwerking in een groep Samenleven, waarden en normen -Ruzie: voorkomen, oorzaken en gevolg		groep 1-2: Iedere kleutergroep kiest dagelijks een zonnetje die gedurende de dag in figuurlijke zin in het zonnetje gezet wordt. groep 4: Alles in 1 thema's Waar is het? en Jij en ik. groep 5: Mindset lessen en dramalessen. groep 6: Dramalessen, mindset lessen en Breinhelden. groep 7: Breda gelijk (organisatie die contacten hebben met scholen).	
--	--	--	--	---	--

omgaan met verschillen	Kerdoel 37: De leerlingen leren zich te gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde normen en waarden.	Samenleven, waarden en normen: -Gezin en gezinsleven -Soorten gezinnen -Vriendschap: kenmerken en uitingen -Bij een groepje horen -Taken op school en taken thuis -Geld nodig voor... -Loon naar werken -Aantal personen dat in een gezin werkt -Bevolkingssamenstelling van de eigen buurt op basis van gezinssamenstelling, leeftijd, religie, etnische groepen, beroepen -Pesten in groepsverband -discriminatie -gezelligheid en de behoefte aan saamhorigheid -betaald en onbetaald werk -verenigingsleven -etnische groepen in de samenleving -integratie en behoud van identiteit -vooroordelen, stereotypen en tolerantie -emancipatie -vrijheid van meningsuiting -gelijkwaardigheid van seksen	Samenleving, waarden en normen, zingeving: KBS De Wegwijzer is een katholieke basisschool waar aandacht is voor de katholieke feesten. Er is ruimte voor allerlei culturen en religies. Ook hierbij vinden wij het belangrijk om verschillen bespreekbaar te maken en de kinderen te leren hier op een respectvolle manier mee om te gaan.	Samenleven, waarden en normen: Schoolbreed wordt de methode 'KiVa' voor de sociaal emotionele ontwikkeling gebruikt. 1 t/m 4: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 1: Wie zijn wij? Thema 2: Gevoelens Thema 3: Wat is een fijne groep? Thema 4: Iedereen is verschillend. Thema 5: Plagen, ruzie of pesten? Thema 6: Rollen in de groep Thema 7: Samen zijn wij een fijne groep. Thema 8: We helpen elkaar. Thema 9: Wat kan ik doen? Thema 10: KiVa - We doen het samen. 5 t/m 8: SEO methode KiVa een doorgaande lijn met thema's: Thema 1: Iedereen verdient respect. Thema 2: In de groep Thema 3: Wat is communicatie? Thema 4: Plagen, ruzie of pesten. Thema 5: Verborgene vormen van pesten en cyberpesten. Thema 6: Rollen in de groep. Thema 7: Samen zijn wij een fijne groep. Thema 8: We helpen elkaar. Thema 9: Wat kan ik doen? Thema 10: KiVa - we doen het samen. Jaarlijks wordt er schoolbreed aandacht besteed aan Parse Vrijdag, waarvoor lesmateriaal beschikbaar is.	
--------------------------------------	---	---	---	---	--

	Kerdoel 38: De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.	-waarden en normen -beroepen en sekse -kans op werk, werkloosheid, uitkeringen en sociale voorzieningen. Zingeving: -Gebruiken en leefgewoonten -Feestdagen -Godsdienstige feesten/ verhalen en gebruiken -(verhalen over) belangrijke mensen uit een religie -Christendom -de centrale plaats van de kerk -manieren van eten (joden en moslims eten geen varkensvlees; Hindoes vaak vegetarisch) -jodendom/ Islam, Hindoeïsme, Humanisme, vrijheid van geloof Sociale en culturele invloeden: -Verschillen voortkomend uit sekse, cultuur en leeftijd		Ook wordt er schoolbreed aandacht besteed aan katholieke feestdagen. Via Catechese projecten worden er Bijbelverhalen voorgelezen tijdens Kerstmis en Pasen. groep 1-2: Behoefte aan meer groep 3: Behoefte aan meer groep 4: In alle thema's van Alles in 1 komen deze leerlijnen aan bod. groep 5 t/m 8: Alles in 1 thema Geloof; thema Afrika/ Azië.	
--	---	---	--	---	--

		-Seksrollen -Culturele verschillen, overeenkomsten, kenmerken en uitingen -seksuele diversiteit, identiteit en respect -invloed van sociale druk van anderen, media, pornografie, cultuur, religie, seksuopvattingen en verwachtingen, wetten en sociaal-economische status op seksuele besluiten, partnerschappen en gedrag			
--	--	--	--	--	--